

Nina Targan Mouravi

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2024

Nina Targan Mouravi (1964) werd geboren in Tbilisi, de hoofdstad van Georgië, als dochter van een beeldend kunstenaar en een literair vertaler. Ze groeide op in Moskou, waar ze vanaf haar elfde leerling was van het Soerikov Kunstlyceum, een opleiding die ze cum laude afrondde. Na drie jaar studie aan de Soerikov Kunstacademie verhuisde ze vervolgens naar Tbilisi, waar ze drie jaar later afstudeerde aan de Rijksacademie met een serie boekillustraties. Sinds 1991 woont en werkt zij in Haarlem en is ze actief als portrettist, ontwerper en vertaler. Na drie jaar in Nederland behaalde ze haar vertalersdiploma. Ze vertaalde werk van o.m. Osip Mandelstam, Fjodor Tjoettsjev, Alexander Galitsj, Vera Pavlova, Andrej Sen-Senkou, Lev Rubinstein en Stanislav Aseyev. Daarnaast ondertitelde ze diverse Russische filmklassiekers voor o.a. het Nederlands Filmmuseum en werkt ze aan het vertalen van haar dierbaarste Russische gedichten in het Nederlands, om ze in twee talen voor te dragen. Dat doet zij meestal in samenwerking met musici.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 2024

Vakgenoten, vrienden en familie, bekenden en onbekenden,

Het is voor jullie dat ik mijn best doe om belangwekkend proza en bijzondere poëzie naar het Nederlands te vertalen. Geweldig om jullie hier te zien vandaag.

Waarde juryleden, jullie zijn zelf vertaler en het is een eer om door jullie gekozen te zijn uit veel prijswaardige kandidaten. Veel dank voor jullie aandacht voor mijn werk.

Ik spreek ook graag mijn dank uit aan de Aleida Schot Stichting die door een Poesjkinvertaalster in leven is geroepen en voortgezet door genereuze mensen die de vertalers van Slavische literatuur stimuleren en ondersteunen.

Michel Krielaars, de wereldliteratuur is your oyster, je bent een meesterverteller, ook op de Bühne, dank dat jij je op deze taak en dit taalgebied hebt toegelegd.

En niet te vergeten de organisatie: Susan van Oostveen, de bemanning van Pegasus, de bakermat van de Slavische literatuur, en iedereen die ons vertalers scherp houdt door ons werk te blijven lezen en bespreken.

‘Ons vertalers,’ zei ik, maar ik ben van huis uit schilderes en het is niet aan een studie maar aan mijn moeder die vertaalster is, aan haar omgeving en bibliotheek te danken dat ik eerst een tal van vertaalde werken las en op een dag zelfs vertalingen van hetzelfde origineel door 26 formidabele dichters. Ze deden me denken aan doorfluisterspel, want Russische poëzievertalingen konden behoorlijk vrij zijn. In Nederland daarentegen maakte ik kennis met de stelling ‘vertalen wat er staat’, om vervolgens erachter te komen dat wat er staat lang niet altijd eenduidig is. Als je die moeilijkheden optelt bij de lage honorering, de herinneringen aan het getik van mijn moeders schrijfmachine tot diep in de nacht en die verkeerd begrepen uitspraak dat poëzie datgene is wat in vertaling verloren gaat, dan rijst de vraag wat me überhaupt bezielde toen ik, zij het nooit helemaal, het penseel voor de pen verruilde.

Wel, mijn motivatie berustte op een misverstand! Ik wilde namelijk het podium op, want in de vriendenkring van mijn eerste Nederlandse partner hielden ze niet van poëzie. ‘Wacht nou maar tot je mijn lievelingsgedichten hoort,’ dacht ik verbeten. Maar toen het me na dertien jaar hier uiteindelijk lukte om presentabele vertalingen te maken stond ik ineens oog in oog met een heleboel poëziefhebbers. Had ik ze eerder ontmoet, dan was ik niet op het idee gekomen om ze nog meer poëzie te voeren. Nu haalde het land dat ik had verlaten me weer in en belandde ik tussen de slavisten en Ruslandkenners, een allesbehalve homogene doch kleurrijke groep. Sommige waren zeer aimabel, zodat ik me niet lang een buitenbeentje hoefde te voelen, en hoe capabeler hoe aimabeler.

De vuurdoop vond plaats in Mulliner’s Wijnlokaal na de eerste publicatie in *De Tweede Ronde* onder redactie van Peter Verstegen. Willem Weststeijn, die me in 1994 het tolk-vertalersexamen afnam, las en corrigeerde zelfs het manuscript van

Rusland Lethe Lorelei. Ik had het lef om een Tsvetajevavertaling aan Anne Stoffel voor te leggen, en ze sprak me bemoedigend toe. Hans Boland mailde me een hartverwarmende reactie op de Mandelstambloemlezing.

De hartelijkheid van Frans-Joseph van Agt, met wie ik een Tjoettsjevbundel mocht maken, en Alexander Münninghoff draag ik nu nog bij me. Er zijn anderen die geen slavist zijn maar ons aansporen om specifieke werken te vertalen en fantastische bibliotheken verzamelen. Kunstenaar Sietse Bakker is er zo één.

Ik vergaapte me aan fraaie vertalingen uit voor mij ontoegankelijke talen. Nederlandse dichters, die ik bij Perdu ontmoette, bleken een welwillend en feilloos klankbord en een bron van inspiratie, want hun Nederlands stond niet stil. De betere boekhandel was een warm bad. Waar anderen zuchtten: ‘Onverkoopbaar’ zeiden ze bij Athenaeum, Martyrium, De tribune, *and the list goes on*: ‘Doe maar zes! Doe maar tien!’ en staken met hun enthousiasme zwevende kopers aan. Poetry International legt al jaren dichters en hun vertalers in de watten; redacteur Jan Baeke haalde Vera Pavlova, Lev Rubinstein, Maria Stepanova en Andrej Sen-Senkov naar Rotterdam en ik mocht mee.

We zijn gezegend met het Letterenfonds die vertalingen financiert en adviseurs raadpleegt om kwaliteit te waarborgen, en toch: uitgevers die heden ten dage voor niet-commerciële werken gaan stellen daarmee een daad die respect afdwingt. Pegasus bracht Rubinstein uit, Jurgen Maas Aseyev en Hoogland en Van Klaveren publiceerde na Vera Pavlova ook Lermontov, de lievelingsdichter van mijn moeder. Geweldig dat het boek er is.

Poëzie vertalen is de wortel. Nee, de ezel. Nee, de wortel: een gedicht is onvertaalbaar tot het tegendeel is bewezen. Dichter Konstantin Balmont (1867-1942), een bevlogen en virtuoos vertaler, schreef: ‘Mag het, en moet het, – uitheemse dichters vertalen? Vanzelfsprekend verdient het de voorkeur om zelf vreemde talen te leren en die dichters in de brontaal te lezen. Maar dat is niet voor iedereen weggelegd. We zijn dus op vertalingen aangewezen, en dichters die meerdere talen beheersen en van vreemde tongen en de zangerige taal der Poëzie houden zullen niet aan vertalen ontkomen. Hier smelten zielsverwantschap en overwinningsdrang samen, je moet met elkaar de eindstreep halen. Een artistiek gelijkwaardige vertaling leveren blijft hoe dan ook een opgave.

Een kunstwerk is in essentie uniek en heeft slechts één verschijningsvorm. We kunnen het alleen bij benadering weergeven. De ene keer maak je een nauwkeurige maar zielloze vertaling, de andere keer vertaal je vrij en de ziel blijft behouden. Maar over het algemeen is een poëzievertaling niets dan een weerklank, een echo, een reflectie. In de regel is de nagalm zachter dan de klank, een echo zwakt de stem die hem opgewekt heeft af, – maar een enkele keer, in de bergen, grotten of gewelven zingt de echo je uitroep zevenvoudig na, en zeven maal zo mooi en krachtig.’ Zulke vertalingen las ik als kind, – door Lermontov, Zabolotski, Pasternak, Achmadoelina.

De roes die je ervaart als het lukt om een subliem gedicht te herscheppen is bedwelmend, ook al weet je dat noch de compositie noch de choreografie aan jou toebehoort. Daar is ineens dat magische licht en het onzegbare wat noch de dichter,

noch jij helemaal in woorden konden vangen. Soms is de doeltaal zelfs beter uitgerust voor datgene waar de dichter naar zocht...

Een strofe is net een Rubiks kubus: als de laatste regel niet rijmt moet je alles herschrijven en dan lukt het opeens! Die sensatie is verslavend en houdt me al twintig jaar in haar ban. Met zo nu en dan een uitstapje naar proza, zoals het verslag van de showproces tegen Iosif Brodski door Frieda Vigdorova, schrijnend relevant nu Joeri Dmitriev en Jevgenia Berkovitsj van hun kinderen werden gescheiden en achter de tralies verdwenen.

Maar de olifant in de kamer belet mij te weeklagen over het lot van de Russische intelligentsia: na de gruwelijke invasie van Rusland in Oekraïne ging de perceptie van de Russische cultuur op de schop. Oekraïner Stanislav Aseyev heeft het geweer opgepakt en komt amper aan schrijven toe. Ook ik heb mijn verhouding tot deze cultuur moeten overdenken en dat heeft geleid tot meer vertalingen uit het Georgisch en het Oekraïens.

Er zit voor de Russische auteurs, denk ik, weinig anders op dan een slecht verhaal goed te vertellen en daarmee te ontwrichten, zo heeft 'Moemoe' van Toergenjev ooit bijgedragen aan de afschaffing van lijfeigenschap. Als vertaler leen ik me van meet af aan het liefst voor zulke werken, Navalny's tweets en kritische rappers inbegrepen.

Met deze prijs lijk ik een veteraan. Maar naarmate je handiger wordt leg je de plank hoger en dus blijf ik een beginner. Zonder steun van jullie en mijn dierbaren stond ik hier niet.

Boelat Okoedzjava (1924-1997), net als ik Georgisch-Armeens en Russischtalig, verwoordde in tijden van valse bravoure iets kostelijks, een leidraad voor het leven:

Kom, laten we elkaar met lofzang overladen,
Hoogdravend taalgebruik hoeft niemand te versmaden.
Kom, laten we elkaar vooral complimenteren,
Zo mocht de liefde zich vanouds manifesteren.

Kom, laten we verdriet en tranen niet verhelen,
Wees met z'n tweeën triest, om beurten of met velen.
Met treuren is niks mis, je hoeft je niet te schamen:
Sinds mensenheugenis gaat pijn met liefde samen.

Toe, laten we elkaar verstaan in alle talen,
Zodoende zal er zich geen misverstand herhalen.
Kom, laten wij elkaar ontzien, verwennen, helpen,
Te meer omdat we maar zo kort te leven hebben.

Dank jullie wel.